

**SAAMELAISEN KORKEA-ASTEEN OPETUKSEN JA  
TUTKIMUKSEN KÄYNNISTÄMINEN**

**TYÖRYHMÄN MIETINTÖ**

Inari 14.09.2004

## SAAMELAISALUEEN KOULUTUSKESKUKSEN JOHTOKUNNALLE

Saamelaisalueen koulutuskeskuksen johtokunta asetti 2.4.2004 työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin laatia perusteltu suunnitelma saamelaisen korkea-asteen opetus- ja tutkimustoiminnan aloittamisesta Saamelaisalueen koulutuskeskuksen yhteydessä tai muulla tavoin.

Toimeksiannossaan koulutuskeskuksen johtokunta katsoi, että saamelaisen korkea-asteen opetuksen ja tutkimustoiminnan tavoitteena on tukea saamelaiskulttuuria ja sen kehittämistarpeita. Keskeisenä tavoitteena on saada aikaan saamelaisten itsensä hallinnoima saamelaisesta näkökulmasta lähtevä opetus- ja tutkimustoiminta, jolla on korkea-asteen tutkinnon anto-oikeus ja siihen liittyvät opetussisältöjen kehittämismahdollisuudet. Lisäksi johtokunta totesi, että hankkeessa tulee hyödyntää Saamelaisalueen koulutuskeskuksen luomia kansainvälisiä yhteyksiä muihin pohjoisen alkuperäiskansoihin.

Työryhmän tuli suunnitelmaa laatiessaan huomioida saamelainen perinnetietous tasavertaisena ns. tieteellisen tiedon rinnalla. Sen tehtävänä oli valmistella ehdotus mahdollisista säädösmuutoksista tai muista jatkotoimenpiteistä ja laskea ehdotustensa taloudelliset vaikutukset.

Työryhmän puheenjohtajaksi johtokunta kutsui puheenjohtaja Pekka Aikion Saamelaiskäräjiltä. Varapuheenjohtajaksi johtokunta nimesi hallintopäällikkö Juha Guttormin Saamelaiskäräjiltä, jäseniksi johtokunnan puheenjohtaja Helvi Nuorgam-Poutasuon, lehtori Outi Korpilähde-Näkkäläjärven ja rehtori Lassi Valkeapään, kaikki Saamelaisalueen koulutuskeskuksesta sekä sivistystoimentarkastaja Kari Torikan Lapin lääninhallituksesta. Työryhmä otti sihteerikseen kasvatustieteen tohtori Liisa Remeksen.

Työryhmälle annettiin mahdollisuus kuulla asiantuntijoita. Se otti nimekseen Saamelaisen korkea-asteen opetuksen ja tutkimuksen käynnistäminen – työryhmä. Työryhmän tuli saada työnsä päätökseen 30. päivään syyskuuta 2004 mennessä.

Saatuun työnsä valmiiksi työryhmä luovuttaa kunnioittavasti mietintönsä Saamelaisalueen koulutuskeskuksen johtokunnalle.

Inarissa 14.9.2004

Pekka Aikio

Juha Guttorm

Lassi Valkeapää

Kari Torikka

Outi Korpilähde-Näkkäläjarvi

Helvi Nuorgam-Poutasuo

# SAAMELAINEN KORKEA-ASTEEN OPETUS JA TUTKIMUS

## TYÖRYHMÄN ESITYS

Saamelaisen korkea-asteen opetus- ja tutkimustoiminnan käynnistämiseksi työryhmä esittää Saamelaisalueen koulutuskeskuksesta annetun lain (545/1993) ja asetuksen (649/1993) muuttamista siten, että koulutuskeskuksella on mahdollisuus antaa ja harjoittaa korkea-asteen opetusta ja tutkimusta. Toiminnassa noudatetaan soveltuvin osin ammattikorkeakoululakia (351/2003). Tarkemmista soveltamisohjeista sovitaan opetusministeriön kanssa vuosittain käytävien tulosneuvottelujen yhteydessä.

Opetus- ja tutkimustoimintaa toteutetaan Davvi allaskuvla –yksikkönä Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa, joka on valtion oppilaitos.

## 1. PERUSTELUT

Perustuslain mukaan saamelaisilla on maan ainoana alkuperäiskansana oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan (PL 17.3 §). Saamelainen kulttuuri ymmärretään perustuslaissa laajasti siten, että siihen luetaan myös saamelaisten perinteiset elinkeinot kuten poronhoito, kalastus ja metsästyminen (HE 309/1993 vp). Julkisen vallan velvollisuutena on perustuslain 22 §:n mukaan turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Saamelaisten perusoikeussäännös (17.3 §) yhdessä 22 §:n kanssa velvoittaa julkista valtaa tukemaan saamelaisen alkuperäiskansan oman kielen ja kulttuurin kehittämistä.

Lisäksi perustuslaki turvaa saamelaisille heidän kotiseutualueellaan kieltään ja kulttuuriaan koskevan itsehallinnon sen mukaan kuin lailla säädetään (PL 121.4 §). Itsehallinnon tavoitteena on luoda saamelaisille perustuslain turvaama hallinnollis-poliittinen asema, jonka avulla he voisivat aikaisempaa paremmin vaikuttaa ja osallistua heitä erityisesti koskevien asioiden valmisteluun ja päätöksentekoon. Perustuslain säännöksellä pyritään siihen, että tulevassa lainsäädännössä säädetään saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria koskevissa asioissa toimielimet, toimivaltarajat ja tehtävät saamelaishallinnolle, kunnalliselle itsehallinnolle ja valtionhallinnolle. Itsehallinto on tarkoitettu dynaamiseksi siten, että saamelaiset voivat itse kehittää sitä kansanvaltaisesti valitun Saamelaiskäräjien kautta.

Mainittujen perustuslain säännösten perimmäisenä tarkoituksena on turvata saamen kansalle oikeus elää ja kehittyä omista kulttuurimuotonsa mukaisista lähtökohdistaan sulautumatta pääväestöön. Käytännössä tämä edellyttää suomalaisen yhteiskunnan rakenteiden ja lainsäädännön muuttamista siten, että ne luovat saamelaisille riittävät edellytykset ylläpitää ja kehittää omaa yhteiskuntaansa.

Saamen kieleen ja kulttuuriin pohjautuva opetus ja koulutus esiasteelta korkea-asteelle asti kuuluu olennaisesti saamelaisten kielellisiin ja kulttuurisiin perusoikeuksiin. Tämän tulisi toteutua saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon perustalta. Eduskunnan sivistysvaliokunta on lausunnossaan vuodelta 1992 pitänyt erityisen tärkeänä, että kulttuuriautonomian periaate säilytetään koulutuksessa (SiVL 2/1992 vp). Eduskunnan perustuslakivaliokunta puolestaan katsoi uudesta saamen kielilaista antamassaan mietinnössä, että saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisen hyväksi on tehty paljon myönteistä viime aikoina. Siihen liittyen valiokunta pitää tärkeänä, että valtioneuvosto yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa selvittää mahdollisuuksia jatkaa

tämänsuuntaista työtä ja millaisin voimavaraponnistuksin sitä voidaan tehostaa edelleen sekä laatii asiasta tarvittavat toimenpide-ehdotukset (PeVM 4/2003 vp).

Saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon rakentamisen ja elinolojen kehittämisen edellytyksiä heikentävät kuitenkin yhteiskunnalliset muutokset, mm. saamelaisväestön pitkään jatkunut muuttoliike kotiseutualueensa ulkopuolelle eteläisen Suomen kasvukeskuksiin. Suomessa on Saamelaiskäräjien vuonna 2003 keräämien tietojen mukaan vajaa 8000 saamelaista, joista ensimmäistä kertaa jo yli puolet, 54 % asuu saamelaisalueen ulkopuolella. Vuonna 1992 vastaava luku oli 38 %, 1995 41 % ja vuonna 1999 45 %. Suomen ainoa saamelaisemmistöinen kunta Utsjoki on menettänyt saamelaisväestöä suhteellisesti eniten. Siellä saamelaisten osuus kunnan kokonaisväestöstä on enää 59 % kun se vielä neljä vuotta sitten oli yli 70 %.

Yli 45-vuotiaista saamelaisista 65 % asuu saamelaisalueella ja alle 45-vuotiaista 63 % saamelaisalueen ulkopuolella. Alle kymmenen vuotiaista lapsista 70 % asuu saamelaisalueen ulkopuolella ja vastaavasti yli 75-vuotiaista noin 90 % saamelaisalueella. Näin ollen reilu enemmistö lapsista, nuorista ja parhaassa työiässä olevista aikuisista asuu saamelaisalueen ulkopuolella.

Saamelaisten poismuutto kotiseutualueensa ulkopuolelle uhkaa pirstoa ja sen seurauksena murentaa saamelaisyhteisön perustaa, kiihdyttää sulautumista pääväestöön ja heikentää mahdollisuuksia luoda ja kehittää itsehallintoa saamelaisalueella.

Saamelaisalueella ei ole tarjolla korkea-asteen opiskelumahdollisuuksia. Päästäkseen opiskelemaan korkea-asteen oppilaitoksissa saamelaisnuorten on sen vuoksi pakko muuttaa kotiseutualueensa ulkopuolelle. Sielläkään nuorille ei ole tällä hetkellä tarjolla omaan kieleen ja kulttuuriin pohjautuvaa korkea-asteen opetusta. Saamelaisalueen ulkopuolella, kaupunkikeskuksissa tapahtuvan pitkän opiskeluvaiheen aikana moni saamelaisnuori etäännyy omista juuristaan ja kotiseutualueestaan. Opiskelunsa aikana heistä myös monet perustavat perheen opiskelupaikkakunnalle ja valmistuttuaan asettuvat sinne asumaan.

Mainitun kielteisen kehityksen pysäyttämiseksi saamelaisalueelle on luotava sellaiset toimeentulon ja viihtymisen olosuhteet, jotka houkuttelevat saamelaisväestöä, erityisesti saamelaisnuoria asettumaan kotiseudulle ja yhä enenevässä määrin palaamaan sinne. Tässä työssä kiireellisimpänä toimenpiteenä on kehittää saamelaisalueelle saamelaisista lähtökohdista ponnistavaa saamen kieleen ja kulttuuriin pohjautuvaa korkea-asteen koulutus- ja tutkimustoimintaa. Se on keskeinen edellytys korkeatasoiseen osaamiseen ja omaan kulttuurimuotoon perustuvan elinkeinotoiminnan kehittämiseksi ja sitä kautta koko alueen elinvoimaisuuden ylläpitämiselle.

Saamelaisen korkea-asteen opetuksen ja tutkimuksen järjestämisessä saamelaisista lähtökohdista on kyse myös edellytysten luomisesta saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon toteuttamiselle, sillä itsehallinnon toteuttamisessa tarvitaan hyvin koulutettua väkeä yhteiskuntaelämän eri aloilla. Lisäksi omaan kieleen ja kulttuuriin pohjautuvan koulutuksen ja tutkimuksen aikaansaaminen tukee kulttuuri-itsehallintolainsäädännön tarkoituksien mukaisesti saamelaisten pyrkimyksiä päästä itse ohjaamaan elinolojaan ja yhteiskuntaelämäänsä koskevaa kehitystä.

Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kehittäminen korkeakoulutasolle on asetettu yhdeksi tavoitteeksi EU:n hyväksymässä Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelmassa vuosille 2000 - 2006 (sivu 24) opetuksen ja tutkimuksen osalta. Myös Lapin koulutusstrategia vuoteen 2010 -asiakirjassa todetaan, että saamelaisten kotiseutualueelle tulee kehittää korkea-asteen koulutusta.

Saamelaisalueen koulutuskeskus kykenee muita oppilaitoksia paremmin vastaamaan yhdessä arktisen alueen muiden toimijoiden kanssa mm. luontaiselinkeinojen kuten porotalouden ja sen liitännäiselinkeinojen kehittämistarpeisiin.

## 2. DAVVI ALLASKUVLA

Davvi allaskuvlan opetuskielet ovat saamen kieli ja suomen kieli. Tarvittaessa voidaan opetusta antaa myös muulla kielellä. Davvi allaskuvlan toiminta perustuu saamelaiseen kulttuuriin ja saamelaiseen luontokäsitykseen, elämäntutkimukseen ja toimintatapoihin sekä saamelaisen ja koko arktisen alueen luonnolliseen monikulttuurisuuteen ja -kielisyyteen.

Davvi allaskuvlan tehtävänä on

- antaa lähinnä saamelaisalueella saamelaislähtökohdista toteutettavaa korkeakouluopetusta
- tehdä pääasiassa soveltavaa tutkimusta saamelaiselinkeinojen aloilla
- kehittää kansainvälistä yhteistyötä erityisesti arktisella alueella
- kehittää alueen elinkeinoja
- ylläpitää ja kehittää saamen kieltä ja kulttuuria.

Davvi allaskuvlalla on oma toimielin, jolla on itsenäinen tutkintojen ja tutkinto-osioiden anto-oikeus ja joka vastaa tutkimustoiminnasta. Davvi allaskuvlalla on sisäisissä asioissaan itsehallinto.

### 2.1. OPETUS

Suomessa jokaisella henkilöllä on oikeus saada korkeatasoista opetusta omalla äidinkielellään. Davvi allaskuvla luo opetusohjelmansa kulttuuria säilyttäväksi ja sitä kehittäviksi.

Davvi allaskuvlan keskeisiä koulutusaloja ovat saamelaisten perinteisiin elinkeinoihin liittyvät alat. Opetus toteutetaan yhteistyössä eri oppilaitosten kanssa. Opinnäytetöinä tuotetaan ohjatusti saamenkielistä kasvatustieteellistä ja pedagogista materiaalia

Davvi allaskuvlalla on toimintansa aloittamisesta lähtien itsenäiset tutkinnon anto- ja opintokorvaavuuksien käsittelyoikeudet. Alkuvaiheessa ostetaan muilta oppilaitoksilta, erityisesti yliopistoilta ja korkeakouluilta valmiita opintokokonaisuuksia tai osia niistä, jotka hyväksytään Davvi allaskuvlan tutkintokokonaisuuksiin.

### 2.2. TUTKIMUS

Davvi allaskuvlassa tuotetaan saamelaisen yhteisön kehittämistyössään tarvitsemaa perus- ja soveltavaa tutkimusta. Tutkimustoiminnassa verkostoidutaan sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Yksikkö koordinoi alueesta ja saamelaisyhteisöstä tehtävää ulkopuolista ja ulkopuolisella rahoituksella tehtävää tutkimusta. Saamelaisten perinteinen osaaminen integroidaan koulutuksen ja tutkimuksen avulla osaksi modernia yhteiskuntakehitystä siten, että se turvaa saamelaisten omille instituutioille mahdollisuuden ohjata tätä kehitystä.

### 2.3. KANSAINVÄLINEN TOIMINTA

Davvi allaskuvla tekee kansainvälistä yhteistyötä erityisesti alkuperäiskansojen ja arktisen alueen toimijoiden kanssa. Yhteistyön konkreettisia muotoja ovat muiden muassa osallistuminen asiantuntijana arktisen alueen ja pohjoisten kansojen koulutus- ja tutkimushankkeisiin sekä opiskelija- ja asiantuntijavaihto.

### 2.4. KULTTUURI JA ELINKEINOJEN KEHITTÄMINEN

Davvi allaskuvlan tehtävänä on opetuksen ja tutkimuksen avulla luoda saamelaisyhteisölle mahdollisuuksia sovittaa ja kehittää uutta elinkeinotoimintaa ja ammatteja perinteisten saamelaisen ydinarvojen pohjalta. Davvi allaskuvla osallistuu erilaisiin elinkeinojen tutkimus- ja kehittämishankkeisiin yhteistyössä työelämän kanssa muun muassa arktisen kulttuuri- ja luontomatkailun alalla.

Davvi allaskuvlalla on koulutustehtävän lisäksi kulttuurinen tehtävä koskien saamelaiskulttuuria ja elinkeinoja kehittävä tehtävä. Davvi allaskuvla tarvitsee opetusta ja tutkimusta palvelevan kirjaston, mikä samalla mahdollistaa saamelaisen ja arktisen kirjaston ylläpitämisen ja kehittämisen. Tällaista kirjastoa on kaavailtu Inarin kirkonkylään suunnitteilla olevaan saamelaiskulttuurikeskukseen.

### 2.5. TILAT, IRTAIMISTO JA KUSTANNUSVAIKUTUKSET

Aloituvaiheessa Davvi allaskuvla toimii Saamelaisalueen koulutuskeskuksen nykyisissä tiloissa, mutta varsinaista toimintaa varten vuokrataan tilat suunnitteilla olevasta saamelaiskulttuurikeskuksesta, jonka arvioidaan valmistuvan 2008.

Suunnitteilla olevaan saamelaiskulttuurikeskukseen on varattu tiloja saamelaisen kulttuurin ja kielen opetusta sekä tutkimus- ja elinkeinojen kehittämistoimintoja varten. Saamelaiskulttuurikeskuksen tilaratkaisujen keskeinen periaate on tilojen muunneltavuus ja monikäyttöisyys.

Saamelaiskulttuurikeskus toteutettaneen kansallisena erityishankkeena ja korkea-asteen opetuksen tarvittavat lisätilatarpeet ratkennevat tässä yhteydessä.

Korkea-asteen luonnonvara-alan opetuksessa voidaan käyttää Saamelaisalueen koulutuskeskuksen luontaistalouden yksikköä, joka sijaitsee Toivoniemessä, Inarin Kaamasessa. Siellä toimii opetusteurastamo lihankäsittelytiloineen ja syksyllä 2004 sinne valmistuvat laajat luonnontuotekehittelytilat, jotka voivat toimia korkea-asteen opetuksen ja tutkimuksen eräinä laboratoriotiloina.

Kustannusvaikutukset ovat vähäiset ja koostuvat pääasiassa henkilöstökuluista, joiden arvioidaan olevan aloitusvuonna 2006 yhteensä 300 000 € ja 2007 yhteensä 600 000 €.

## 2.6. YHTEYDET MUIHIN OPPILAITOKSIIN JA HANKKEISIIN

Davvi allaskuvlan tärkein kansallinen yhteistyötaho tulee olemaan Maakuntakorkeakoulu. Kansainvälisessä yhteistyössä hyödynnetään puolestaan Saamelaisalueen koulutuskeskuksen luomaa kansainvälistä yhteistyöverkosta.

Maakuntakorkeakoulun ja tämän perustana olevien tiedekorkeakoulujen kautta on mahdollista luoda Davvi allaskuvlalle sellainen koulutustehtävä, joka tukee saamelaisalueen erityislaatuun perustuvaa laaja-alaista koulutustarvetta.

Myös tuleva saamelaiskulttuurikeskus monine osatoimintoineen on Davvi allaskuvlan keskeinen yhteistyökumppani.

\*\*\*\*\*

## 1990 - luku

- saamen kielen approt (pohjoissaame, koltansaame) (OY)
- käsityö opistoaste
- Sámi universiteahhta seminaari (verkosto yliopisto) (SAKK)
- seminaarit LY:n kanssa (yhteispohjoismaiset)
- ESR -haku (kandi-koulutus, käsityö) (LY)
- aineen opettajakoulutus (OY)

## 2000 -luku

- saamen kielen approt, inarinsaame
- saamen kulttuuriopetus (giellagas)
- DUODJI -hanke (25 op) (LY) menossa
- Uusi hankevalmistelu (LY) saatu rahaa täksi vuodeksi
- Suunnitteilla uusi hanke (LY)
  - kandiditutkinnot DUODJI, luonto- ja kulttuurimatkailu, poro
  - virtuaaliasiat

## ESITYS ”DAVVI ALLASKUVLA”

## ”yliopistokeskus” INARIIN

- mukana LY, OY, SAKK, SaDi, maakuntakorkeakoulu
- oma hallintoelin
- tarvittava määrä aloittaisi asiantuntijaelimiä
- käyttää LY:n ja OY:n tutkinto-oikeuksia
- aluksi kandidatason tutkintoja, maisteriopinnot myöhemmin
- oma kv. verkosto

## miksi ?

- perinnetieto tieteellisen tiedon rinnalle (kiire)
- saamelaisen kulttuuri-itsehallinnon toteuttamiseksi ja saamelaiskulttuurin säilyttämiseksi
- luodaan korkea-asteen työpaikkoja saamelaisalueelle
- luodaan korkea-asteen opiskelupaikkoja saamelaisalueelle
- päästä vaikuttamaan opetuksen sisältöihin sekä osallistumaan tutkimustoimintaan

TERVETULOA PITÄMÄÄN SEURAAVA LY:n JA OY:n YHTEINEN STRATEGIARYHMIEN KOKOUS INARIIN.

## KORKEA-ASTEEN YHTEISTYÖ

### Lapin yliopisto

- arktinen keskus
- saamen tutkimus
- yhteiskuntatieteellinen
- taiteiden tiedekunta

### Oulun yliopisto

- luonnontieteellinen
- kielitieteellinen
- Thule-instituutti
- Giellagas –instituutti

### Sámi allaskuvla (+ Sámi Instituhtta)

### Uarctic

### Muut yliopistot ja korkeakoulut

## MUUT ASIAT

### Utsjoen lukio

### Kansainvälinen toiminta